

МЕТОДОЛОГІЯ ТЕОРІЇ І ПРАКТИКИ ЮРИСПРУДЕНЦІЇ

УДК 342.5(477)

А. Крусян,

доктор юридичних наук, професор, завідувач кафедри конституційного права
Національного університету «Одеська юридична академія»

МЕТОДОЛОГІЯ СУЧАСНОГО УКРАЇНСЬКОГО КОНСТИТУЦІОНАЛІЗМУ

Зростаючий інтерес до проблематики науково-практичної парадигми конституціоналізму обумовлений сучасними процесами конституційної модернізації та реформування в Україні, метою яких є формування та розвиток системи українського конституціоналізму. Звідси актуалізується питання щодо методологічної основи дослідження цього складного політико-правового явища.

Дослідження сучасного українського конституціоналізму як процес наукового пізнання його теорії та практики ґрунтується на конкретній (необхідній та достатній для встановлення наукової істини, виходячи з того, що метод є «шляхом до певної мети») методологічній основі — методології сучасного українського конституціоналізму.

Спираючись на постулати загальної методології наукового пізнання та методології права, методологія сучасного українського конституціоналізму (далі — методологія конституціоналізму) розглядається як вчення про сукупну цілісність (єдність) взаємопов'язаних та взаємообумовлених концептуальних принципів, підходів (напрямів) та методів, які використовуються у процесі дослідницької діяльності щодо пізнання сутності, змісту, принципів, мети та інших інституціональних і функціональних характеристик конституціоналізму в сучасних умовах українських реалій.

Підхід (напрямок) у методології конституціоналізму — це сукупність об'єктивно обумовлених предметом та об'єктом дослідження, однорідних за своєю спрямованістю методологічних

прийомів і засобів, що використовуються для розкриття соціально-правової сутності та змісту сучасного українського конституціоналізму.

У контексті методології конституціоналізму, метод — це науково та об'єктно (предметно) обумовлений, раціональний шлях дослідження теорії та практики сучасного українського конституціоналізму, що спрямований на (веде до) отримання системи об'єктивних, істинних наукових знань.

Методологія конституціоналізму має власну структуру, в якій слід виокремити чотири рівні: перший — діалектико-філософський; другий — спеціальний; третій — універсальний; четвертий — практично-перетворювальний.

Діалектико-філософський рівень визначає загальну основу та принципи пізнання сучасного українського конституціоналізму. Філософською світоглядною основою такого пізнання є діалектика як методологічна основа наукового пізнання соціальних субстанцій, у тому числі й правових. Діалектика, якщо базуватися на її систематичній теорії, дає змогу аналізувати соціально-правові явища всебічно, встановлюючи як матеріальні, так і духовно-культурні, загальнолюдські фактори. Діалектика як філософське вчення про загальні зв'язки та загальні закони розвитку природи, суспільства і пізнання, загальний процес руху дає змогу розглядати конституціоналізм у його динаміці, виявити його генезис та передумови, зміст та інституціональні форми (складові), взаємозв'язок його змістовних елемен-

тів між собою та з іншими явищами соціально-правової дійсності, розкрити функціональний механізм сучасного українського конституціоналізму.

Методологія конституціоналізму базується на шести основних принципах. Перший із цих принципів, що має первісне значення щодо дослідження теорії та практики конституціоналізму — це принцип антропологізму (від грецьк. *anthropos* — людина), що ґрунтується на філософській антропології, яка вивчає людину, синтезує об'єктивно-наукове і ціннісне бачення феномена людини та її становища у світі. Антропологічні традиції отримали свого розвитку у сучасній юридичній науці, зокрема у працях М. П. Орзіха, який досліджує та обґрунтовує «людяний вимір права» [1, 85–99]. П. М. Рабінович тенденцію антропологізації відносить до головних тенденцій, які «визначають сучасний стан методології праводержавознавства». На думку вченого, антропологізація полягає у тому, що саме людина стає центральним об'єктом загальнотеоретичного права державознавства [1, 69]. Застосування цього принципу ставить людину в центр конституційно-правової реальності, яка має існувати та функціонувати для людини та заради людини. Ідеологія конституціоналізму є ідеологією людяності, тобто людина — є його альфою та омеґою. Конституціоналізм — це виключно процес олюднення суспільства та його організаційних форм (держави, громадянського суспільства тощо).

Наступним принципом методології конституціоналізму є принцип пізнаності, що дозволяє розглядати конституціоналізм як соціальне явище, доступне для пізнання, для його реальної наукової інтерпретації.

Із цим принципом тісно пов'язаний принцип істинності, який набуває значення, перш за все, через існування в юридичній науці концепції «номінального» чи уявного конституціоналізму [2, 27, 335–340; 3, 77–82], тобто який є удаваним, який лише формально схожий з конституціоналізмом, але є його протилежністю. Думається, що у цьому випадку ці соціальні явища не слід поз-

начати як «конституціоналізм» навіть «номінальний», перш за все виходячи з принципу методологічної категоріальної «дисципліни». Проте це не тільки не знімає, але й актуалізує необхідність використання принципу істинності у дослідженні конституціоналізму. Цей принцип дає змогу наблизитися до пізнання сутності конституціоналізму, дотримуючись Гегелівського «вчення про сутність». Крім того, спираючись на постулати філософії та мислителів минулого (Арістотеля, Ф. Бекона, Б. Спінози, Д. Дідро, К. А. Гельвеція, П.-А. Гольбаха, Л. Фейєрбаха та ін.), слід резюмувати, що вчення є істинним, коли воно втілює об'єктивне відображення дійсності.

Таким чином, принцип істинності детермінує принцип об'єктивності. Об'єктивність як принцип методології конституціоналізму означає, що положення його теорії відображають об'єктивні властивості, зв'язки, відносини, які існують у конституційній практиці.

Принципи істинності та об'єктивності наукового пізнання конституціоналізму «працює» на практику, тому що тільки та теорія буде істинною та об'єктивною, яка зможе реально втілитися у дійсність та поліпшувати, модернізувати її. Звідси набуває важливості принцип єдності теорії та практики сучасного українського конституціоналізму, тобто теорія конституціоналізму спрямована на його практику, має сенс тільки при впровадженні її теоретичних концепцій у конституційно-правові реалії. Теорія і практика конституціоналізму є взаємозалежними, тому що не тільки теорія конституціоналізму перетворює, модернізує практику щодо його концептуальної парадигми, але й практика є джерелом розвитку теорії, генератором її досягнень, спрямовуючи теоретичні дослідження на подолання теоретичних «прогалин» та «дефектів», що виявляються у ході перевірки концептуальних та доктринальних положень на практики.

Теорію і практику конституціоналізму слід розглядати у контексті їх взаємних причинно-наслідкових зв'язків. Звідси актуалізується такий принцип мето-

логії конституціоналізму, як принцип детермінізму, згідно з яким реальні природні, суспільні процеси детерміновані, тобто вони з'являються та зникають закономірно, унаслідок дії певних причин [4, 243]. Основи філософського вчення про детермінізм та детерміністичну методологію достатньо повно викладено як у філософській та і в юридичній літературі, зокрема, у контексті використання цього принципу (детермінізму) у методології права [5, 124–126]. Застосування детермінізму, як принципу методології конституціоналізму, дозволяє дослідити витоки конституціоналізму, виявити його передумови, що є необхідним для становлення та розвитку конституціоналізму в сучасних українських реаліях, а також здійснити пізнання системи конституціоналізму у площині взаємної детермінації його структурних рівнів та змістовних елементів.

Спеціальний рівень методології конституціоналізму відрізняється новачістю і є притаманним безпосередньо методології конституціоналізму — це спеціальні підходи (напрями), які використовуються для пізнання специфіки сучасного українського конституціоналізму — це сутнісний, інтегративний та системний підходи.

З метою дослідження та викладу науково-практичної парадигми сучасного українського конституціоналізму слід звернутися до сутності конституціоналізму, що опосередкує сутнісний методологічний підхід у дослідженні.

Поняття «сутність» належить до системи філософських категорій, а точніше — до категорій гносеологічної (змістовної) логіки. «Сутність і явище» — це категорії сфери опосередкованих (сутнісних) відносин [6, 67], і тому, щоб розкрити сутність конституціоналізму, слід звернутися до її філософського смислу. У сучасній філософській літературі сутність визначається як «спосіб формування предмета, його внутрішній взаємозв'язок і його місце у складі тієї або іншої системи, що розвивається» [6, 70]. Згідно з енциклопедичним підходом, сутність — це «внутрішній зміст предмета, що виявляється в зовнішніх

формах його існування; найголовніше, найнеобхідніше і найстійкіше у будь-чому; постійна основна властивість речі, без якої вона немислима» [4, 801].

Філософській рефлексії поняття «сутність» піддається з часів античності. В античній філософії поняття «сутність» пов'язували з поняттям «буття». Так, Платон, розмірковуючи про пізнання «буття та істини», співвідносить буття із сутністю, доводячи, що «цілком існуюче — цілком пізнаване, а зовсім не існуюче — зовсім не пізнаване» [7, 271]. При цьому наводиться питання-твердження (грунтуючись на традиційному платонівському феномені діалогу) про можливість об'єктивного пізнання цієї сутності, як «істини» і «чистого буття», про їх вічність і незмінність [7, 276]. За Платоном, «пізнання чистого буття» можливе через «з'ясування його сутності» за допомогою міркування і роздуму [7, 323–324].

Арістотель, на відміну від Платона, не вважав «сутність» вічними ідеями, що досягаються розумом. Запропонованою ним альтернативою «теорії ідей» є теорія «матерії і форми». За Арістотелем, матерія і форма є абстрактними, а в реальному предметі — це поєднання їх обох. У теорії Арістотеля форми є більш пріоритетними, ніж матерія, оскільки «форма привласнює характеристики матерії, перетворюючи її фактично на субстанцію», «форми незмінні і є вічними сутностями, що лежать в основі процесів реального світу» [8, 132]. Таким чином, сутність у Арістотеля є тотожною формі речі. Якщо ж має місце неподільність форми і матерії, їх поєднання в конкретній речі, то суть складається із форми і матерії.

У Новий час І. Кант, слідом за Платоном і Арістотелем, досліджуючи можливість, межі і способи пізнання світу й отримання знань про нього, звертався до питання про сутність [9, 55], розглядаючи її як будь-яку «річ в собі», виходячи з того, що «явища завжди припускають річ у собі, вказують на неї, чи буде вона пізнаною, чи ні» [10, 178]. Згідно з теорією І. Канта із досвіду неможливо пізнати «річ у собі» [10, 173].

Прагнучи подолати метафізичне протиставлення сутності та явища, Гегель в роботі «Феноменологія духу» стверджував, що «предмет є істинне і сутність», «предмет є сутність або в-собі [-битіє]» [11, 46–47]. Реалізуючи висновки «Феноменології духу», Гегель висвітлює абсолютний метод пізнання, розкриває діалектичний рух, «іманентний розвиток поняття». На цьому шляху пізнання сутності, на думку Гегеля, стає як «істина буття» [11, 351]. За Гегелем, «знання хоче пізнати істинне, пізнати, що таке буття в собі і для себе», і тільки тоді, «коли знання з безпосереднього буття заглиблюється всередину, воно через це опосередкування знаходить сутність» [11, 351]. Розробляючи концепцію логіки й діалектики, Гегель розглядав сутність як мету руху пізнання, ототожнюючи її з істиною, до встановлення якої прагне знання. При цьому сутність як «в-собі-і-для-себе-буття» перебуває між «буттям і поняттям та становить їх середину, а її рух — перехід із буття до поняття» [11, 353].

К. Маркс і Ф. Енгельс в «младогегельянський період» у цілому розділяли загальнофілософські методологічні положення гегелівського об'єктивного ідеалізму, орієнтуючись на гегелівську діалектику [12, 209–213]. Надалі у своїх більш пізніх роботах К. Маркс і Ф. Енгельс, визнаючи велике значення гегелівської діалектики, підкреслювали принципову відмінність і особливості матеріалістичної діалектики. У листі до Л. Кугельмана (від 6 березня 1868 р.) К. Маркс, захищаючи діалектику від нападок Дюринга, писав: «... мій метод дослідження не той, що в Гегеля, оскільки я — матеріаліст, а Гегель — ідеаліст. Гегелівська діалектика є основною формою будь-якої діалектики, але лише після звільнення її від її містичної форми, а ось це якраз і відрізняє від неї мій метод» [13, 448]. Базуючись на цих позиціях матеріалістичної діалектики, марксизм визнавав об'єктивний характер сутності, яка розкривається в явищі, а явище виявляє сутність, відображає її.

Грунтуючись на системному аналізі філософських підходів щодо сутності як

філософсько-методологічної основи дослідження сутності конституціоналізму, уявляються необхідними такі концептуальні положення: сутність є основною, внутрішньою константою явища; сутність і явище взаємообумовлені, як форма і зміст; пізнати явище можна тільки пізнавши його сутність; сутність пізнається, досягається розумом; сутність — це об'єктивна субстанція, яка може бути вираженою в конкретних категоріях і адекватно відобразитися у свідомості суб'єкта; сутність опосередковується в меті явища; вчення про будь-яке явище буде істинним тільки в тому разі, якщо об'єктивно відображатиме його сутність.

Інтегративний методологічний підхід (напрямок) є визначальним щодо розуміння права у контексті дослідження сучасного українського конституціоналізму. Отже, аксіологічної значущості для наукового розкриття його теорії та практики набуває сучасне праворозуміння, новий «пошук права» з метою визначення природи (сутності), змісту, принципів сучасного українського конституціоналізму. Слід зазначити, що завдання визначення права завжди буде «новою» не тільки через іманентні зміни суспільних відносин, але й через дійсну унікальність цього феномена. З цього приводу Ю. С. Шемшученко обґрунтовано навів вислів І. Канта про те, що «юристи все ще шукають визначення права», зазначивши при цьому, що даному виразу більше двох сторіч і з тих пір написано «тисячі робіт з питань праворозуміння» [14, 30].

Враховуючи існуючі наукові концепції щодо визначення права, а також сучасні конституційно-правові реалії, представляється, що найприйнятнішим буде використання інтегративного підходу до права, що сприймає найзначущі постулати як позитивістського (у рамках формально-юридичного), політико-соціологічного, так і юснатуралістичного напрямів. Це має важливе значення для практики сучасного українського конституціоналізму. Необхідність використання, наприклад, позитивістського підходу є очевидною через його пози-

тивні властивості. Позитив цього напряму для теорії і практики сучасного українського конституціоналізму полягає, зокрема, в тому, що нормативне розуміння права краще за все відображає його інструментальну роль, підкреслює визначальні властивості права, а саме: його нормативність і формальну визначеність, що дає змогу громадянам та іншим виконавцям правових приписів знайомитися з їх змістом згідно з текстом нормативних актів і відповідно до них обирати варіант своєї поведінки. Таке нормативне визначення права виявляється зручним на практиці, оскільки орієнтує практичних працівників на законодавство. Крім того, за цим напрямком праворозуміння, «всяка норма права — наказ», їх додержання «приписується під загрозою, яка походить від держави» (Г. Ф. Шершеневич), що припускає фіксованість засобів примушення (санкцій) у разі недотримання встановлених правил поведінки. Позитивним у контексті конституціоналізму є те, що право в цій теорії — це ієрархічна система норм, в якій конституційним нормам належить пануюче становище, а інші нормативно-правові акти розглядаються у міру убавання їх юридичної сили. Проте всі ці позитивні моменти спрацюватимуть тільки у тому випадку, якщо держава виражатиме інтереси всього суспільства, служитиме їм, орієнтуватиметься на загальнолюдські цінності, якщо філософія конституції відображатиме передові настрої широких мас, якщо в системі законодавства будуть відсутні застарілі норми.

Україна в рамках європейської конституціоналістики традиційно наслідує нормативне сприйняття права, але при цьому не виключається зближення (інтеграція) з іншими напрямками. Так, судовий прецедент фактично влітається в конституційну матерію, свідченням чого є визнання актів Конституційного Суду джерелом конституційного права України. А. А. Стрижак зазначив, що «правові позиції Конституційного Суду України можуть і повинні застосовуватися як прецеденти де-факто» [15, 16]. Все частіше звертає на себе увагу таке

джерело права, як доктрина. В основі правових позицій, які виражені в рішеннях Конституційного Суду з урахуванням особливих думок суддів, знаходяться відповідні правові доктрини [16].

Інтегративний підхід до розуміння права можна охарактеризувати як «непозитивістський» тип праворозуміння, що включає «різні напрями правової думки, в яких проводиться теоретична відмінність права і закону» [17, 28]. При цьому право і закон не обов'язково протиставляються одне одному. У зв'язку з цим виокремлюються правові, неправові та «навіть закони, що порушують право». Згідно з цим підходом право — це не тільки сукупність офіційних встановлень, що мають правовий характер (нормативних актів, створених і захищених державою, які є правовими), але й інші форми вираження права. Правовими є лише нормативні акти, які створено на основі принципів справедливості, рівності, свободи та інших загальнолюдських цінностей.

Слід погодитися з думкою В. О. Четверніна, а саме, що: «...право не зводиться до офіційних встановлень, і що різноманітність правових явищ не вичерпується офіційними правовими встановленнями». Проте спірною є його думка, що до інших форм вираження права належать тільки звичаї, які «можуть мати правовий (і неправовий) зміст незалежно від їх офіційного визнання і державно-владного санкціонування» [17, 28]. Здається, що до «інших форм вираження права» слід відносити не тільки правові звичаї, але й конституційні (та правові) традиції, правові цінності, презумпції і навіть юридичні фікції. У цьому аспекті слід враховувати висновок, що право — це «живий організм, що пульсує, активний соціальний фактор перетворювання людського буття» [18, 14].

Інтегративний підхід до розуміння права не є синтезом (чи змішанням) позитивізму (маються на увазі всі різновиди позитивізму: юридичний позитивізм, соціологічний позитивізм, неопозитивізм [19], нормативістська теорія права, а також нові концепції праворозуміння, засновані на постулатах позитивізму,

наприклад, реалістичний позитивізм [20]) і юснатуралізму. Як справедливо наголошується в юридичній літературі: «Спроби синтезувати підходи (до праворозуміння. — А. К.) зазвичай зводяться до еклектики, внаслідок чого на світ народжуються нежиттєздатні визначення» [21]. Інтегративний же підхід припускає сприйняття позитивним правом принципів природного права.

Сучасний український конституціоналізм — це складна політико-правова система, що детермінує необхідність системно-структурної його характеристики, яка дає змогу відшукати внутрішню логіку, взаємопов'язаність і обумовленість елементів змісту, а також параметри розвитку системи сучасного українського конституціоналізму. Тому найпліднішим є системне дослідження конституціоналізму, що дасть змогу, по-перше, інтегрувати теоретичні та практичні знання у цій сфері, які на сьогодні є поліелементним набором, а не цілісністю (системою); і, по-друге, підготувати основу й передумови для їх подальшого аналізу і диференціації, але вже на якісно іншому рівні їх інтеграції.

Системний підхід до розуміння конституціоналізму обумовлює необхідність звернення до теорії політико-правових систем. Витоки цієї теорії простежуються в діалектичних поглядах Гегеля (не приписуючи філософу розробку сучасних принципів системності). Ідеї системності Гегеля виражено у його «вченні про буття», «вченні про сутність» [22, 150]. Розробка ідей системності (системного підходу, системного методу, системних досліджень) від «системних ідей» Гегеля і до «сучасного системного руху» має методологічний характер і дає «можливість виявлення субстанціонально-змістовної та організаційної «багатошаровості» систем, глибокого діалектичного зв'язку і взаємозалежності субстанціонально-змістовних частин, структур і функціонування явищ буття як складних цілісних організмів» [23, 243].

Зазвичай система розглядається як цілісний об'єкт, що складається з елементів, які перебувають у взаємних

відносинах. Відносини між елементами формують структуру. Етимологічно поняття «система» — це складове ціле, а з позицій системного підходу будь-яке цілісне утворення, що складається з двох і більше взаємопов'язаних компонентів, є системою. Кожен компонент системи, передусім, може бути розчленований на ряд складових. Таким чином, система, як правило, є багаторівневою, включає як компоненти хоч і менш складні, але відносно самостійні предмети і явища [24, 180].

Заслугує на увагу факт існування в науковій літературі значної кількості понять «система». Так, Д. А. Керімов у своїх працях неодноразово формулював цю дефініцію, збагачуючи її, але витримуючи певну одноманітність по суті. У найбільш ранніх роботах учений характеризує систему як «інтеграцію однотипних за змістом утворень у структурно впорядковану цілісну єдність, що має відносну самостійність, стійкість, автономність функціонування і взаємодію із зовнішнім середовищем для досягнення певної мети» [25, 23]. Визначення системи через цілісність, що «виражається в тому, що об'єднання відповідних частин має необхідний характер» і здійснюється «не тільки за формальними, але й за сутнісно-змістовними ознаками», обумовленими «єдністю їх задач і цілей, органічним зв'язком і взаємодією в процесі функціонування», фіксується і в наступних роботах [26, 208–209]. Цілісність системи припускає не зведення властивостей цілого до його складових, а аналіз складових елементів у контексті цілого. Саме ціле визначає сутність, зміст, функціональне значення і місце складових елементів у системі. «Характерною особливістю цілісності як певної системи є те, що об'єднання відповідних частин відбувається під егідою цілого» [26, 209; 23, 244]. Крім того, цікавим є розгляд системи з точки зору концепції аутопойезису — порівняно нової теорії систем [27].

На думку російської вченої П. Л. Гальперіної, аутопойетичні системи — це такі системи, «які в мережі своїх елементів породжують не тільки

свої структури, але й самі елементи, з яких вони складаються». Елементи системи «не існують поза системою» і «єдиним способом створення даних елементів є їх породження самою системою» [27].

Враховуючи, що всі елементи системи конституціоналізму (зокрема, до елементів системи конституціоналізму слід віднести конституцію та конституційне законодавство, конституційні правовідносини, конституційну правосвідомість та конституційний правопорядок) набувають якісно нового змісту, саме перебуваючи у цій системі, взаємодіючи один з одним, прагнучи досягнення єдиної мети, можна припустити, що концепція аутопойезису є застосовною до системи конституціоналізму. Елементи системи конституціоналізму, взаємодіючи між собою, створюють властивості системи, які не зводяться до суми властивостей її компонентів (елементів), що можна назвати емерджентністю системи. До таких властивостей конституціоналізму належать його правова характеристика, принципи конституціоналізму.

Отже, системні уявлення конституціоналізму засновано на якісних характеристиках: аутопойетичності, тобто елементи конституціоналізму породжуються самою системою і не можуть існувати (як елементи конституціоналізму) поза цією системою, оскільки за рамками системи вони втрачають свої сутнісно-якісні характеристики складових конституціоналізму; взаємопов'язаності елементів, тобто наявність об'єктивно обумовленого зв'язку між всіма елементами системи; емерджентності, тобто наявність у системи конституціоналізму властивостей, які виникають у результаті взаємодії елементів цієї системи; інтегративності, тобто як інтеграційне явище, вичленення з якого окремих елементів є практично неприпустимим, оскільки може призвести до руйнування цілісності системи; упорядкованості, тобто всі елементи упорядковано у певній послідовності, обумовленій характером взаємовідносин між елементами; складності, тобто кожен елемент системи сам по собі є складним утво-

ренням, яке має самостійне політико-правове значення; відкритості системи, тобто система взаємодіє із соціальними, правовими, політичними, економічними та іншими середовищами; функціонованості, тобто конституціоналізм — це функціонуюча система, що обумовлює її динамічний розвиток; багаторівневості, тобто складається з двох рівнів, що відображають сутність, зміст і функціональність конституціоналізму.

Окремими рівнями методології сучасного українського конституціоналізму є універсальний та практично-перетворювальний рівні. Універсальний рівень методології конституціоналізму складається із загальнонаукових і приватно-наукових методів дослідження, які є необхідним інструментарієм проникнення у природу сучасного українського конституціоналізму. Зокрема, до них належать методи: 1) загальнонаукові — історико-генетичний, логічний, синергетичний, аксіологічний; 2) приватно-наукові — соціологічний та статистичний, порівняльно-правовий, формально-юридичний (догматичний), прогностичний (конституційно-наукове прогнозування).

Дослідження сучасного українського конституціоналізму має як науково-теоретичне, так і практичне значення, що детермінує необхідність практичного зрізу методології конституціоналізму, тобто його практично-перетворювально-го рівня. Як зазначається у науково-філософській літературі, практичний зріз методології дає змогу проілюструвати чи спростувати теоретико-методологічні висновки наукового пізнання [28, 103]. Цей рівень методології конституціоналізму представлений методом моделювання. Сутність цього методу полягає у тому, що між різними правовими та державними явищами є відповідна схожість, тому, знаючи властивості та ознаки одного з них (моделі), можна з достатньою мірою точності робити висновки щодо інших [29, 23]. За допомогою метода конституційно-правового моделювання розроблюються проекти конституційних нормативно-правових актів, спрямованих на забезпечення

формування нормативної основи сучасного українського конституціоналізму, а також рекомендацій законодавцю щодо напрямків його подальшої діяльності. Метод моделювання допомагає при пошуку ефективних схем організації публічної влади — інституціональної складової сучасного українського конституціоналізму, зокрема: моделювання схеми ефективної дії (взаємодії) органів законодавчої, виконавчої та судової влади з метою створення організаційних засобів обмеження (самообмеження) державної влади; моделювання схеми (принципів, видів та форм) сумісної діяльності органів місцевого самоврядування з місцевими органами виконавчої влади з метою ефективізації їх сумісної діяльності. Крім того, цей метод застосовується при створенні системи охорони конституційного правопорядку, який є елементом змісту сучасного українського конституціоналізму.

Таким чином, теорія та практика сучасного українського конституціоналізму ґрунтуються на відповідній методологічній основі, яка представлена самостійною багаторівневою системою, цілеспрямованою на дослідження та впровадження у конституційну реальність українського конституціоналізму як кінцевої мети сучасних конституційних перетворень в Україні.

Ключові слова: конституціоналізм, методологія, методи, методологія конституціоналізму, принципи методології конституціоналізму.

Стаття містить змістовно-структурну характеристику методології сучасного українського конституціоналізму. Автором обґрунтовується чотирирівнева структура методології сучасного українського конституціоналізму: перший рівень — діалектико-філософський; другий рівень — спеціальний; третій рівень — універсальний; четвертий рівень — практично-перетворювальний. Визначається, що методологія сучасного українського конституціоналізму ґрунтується на основних принципах: антропологізму, пізнаваності, істин-

ності та об'єктивності наукового пізнання конституціоналізму, єдності теорії і практики, детермінізму.

Стаття содержит структурную характеристику методологии современного украинского конституционализма. Автором обосновывается четырехуровневая структура методологии современного украинского конституционализма: первый уровень — диалектико-философский; второй уровень — специальный; третий уровень — универсальный; четвертый уровень — практически-преобразовательный. Определяется, что методология современного украинского конституционализма основывается на принципах: антропологизма, познаваемости, истинности и объективности научного познания конституционализма, единства теории и практики, детерминизма.

The article contains the structural characteristics of the methodology of Modern Ukrainian Constitutionalism. The author substantiates the four-level structure of the methodology of Modern Ukrainian Constitutionalism: the first level — the dialectical and philosophical, the second level — special, the third level — universal, the fourth level — practical and transformative. It is determined that the methodology of Modern Ukrainian Constitutionalism is based on fundamental principles: anthropology, intelligibility, truth and objectivity of scientific knowledge of constitutionalism, the unity of theory and practice, determinism.

Література

1. Антологія української юридичної думки. В 6 т. Т. 10. Юридична наука незалежної України / [упоряд.: В. Ф. Погорілко, І. Б. Усенко, Н. М. Пархоменко ; відп. ред. Ю. С. Шемшученко і В. Ф. Погорілко]. — К. : Юрид. кн., 2005. — 944 с.
2. Медушевский А. Н. Теория конституционных циклов / А. Н. Медушевский. — М. : Изд. дом ГУ ВШЭ, 2005. — 574 с.
3. Савчин М. В. Конституційна система України: від номінального до класичного конституціоналізму // Часопис Київсь-

- кого університету права. — 2007. — № 4. — С. 77–82.
4. *Философский словарь* / [авт.-сост.: И. В. Андрущенко и др.]. — К. : А.С.К., 2006. — 1056 с.
5. Федоренко В. Л. Система конституційного права України: теоретико-методологічні аспекти : монографія / В. Л. Федоренко. — К. : Ліра-К, 2009. — 580 с.
6. Ивакин А. А. Краткий очерк общей философии : учеб. пособие для студентов / А. А. Ивакин. — О. : Астропринт, 1999. — 112 с.
7. Древнегреческая философия. От Платона до Аристотеля : сочинения : [пер. с древнегреч. / [сост., вступ. ст. П. Сацкий]. — Х. : Фолио ; М. : АСТ, 1999. — 832 с. — (Б-ка античной литературы).
8. Рассел Б. Мудрость Запада. Историческое исследование западной философии в связи с общественными и политическими обстоятельствами / Б. Рассел ; [пер. с англ. О. Н. Орнатской]. — М. : Республика, 1998. — 479 с.
9. Кант И. Метафизические начала естествознания (1786) / И. Кант. — М. : Мысль, 1966. — 743 с. — (Сочинения : в 6 т. / И. Кант ; т. 6.).
10. Кант И. Пролегомены ко всякой будущей метафизике, могущей появиться как наука (1783) / И. Кант. — М. : Мысль, 1965. — 544 с. — (Сочинения : в 6 т. / И. Кант ; т. 4, ч. 1).
11. Гегель Г. В. Ф. Феноменология Духа / Георг Вильгельм Фридрих Гегель ; [пер. с нем. Г. Г. Шпета]. — СПб. : Наука, 2002. — 443 с.
12. Нерсесянц В. С. Философия права Гегеля / В. С. Нерсесянц. — М. : Юристъ, 1998. — 352 с.
13. Маркс К. Сочинения. Т. 32 / К. Маркс, Ф. Энгельс. — [2-е изд.]. — М. : Госполитиздат, 1964. — 804 с.
14. Антологія української юридичної думки. В 6 т. Т. 4. Конституційне (державне) право / [редкол.: Ю. С. Шемшученко (голова) та ін.]. — К. : Юрид. кн., 2003. — 600 с.
15. Стрижак А. А. Конституція України в актах Конституційного Суду України (аналіт. огляд та комент.) / А. А. Стрижак. — К. : Ін Юре, 2010. — 631 с.
16. Правові позиції Конституційного Суду України в рішеннях і висновках (1997–2003 роки) / [М. Г. Чаюн, Ю. М. Кириченко, Р. А. Кидисюк та ін.] ; відп. ред. М. Г. Чаюн. — К. : Атіка, 2003. — 336 с.
17. Четвернин В. Российская конституционная концепция правопонимания // Конституционное право. Восточно-европейское обозрение. — 2003. — № 4. — С. 28–36.
18. Мальцев В. А. Право как нормативно-деятельностная система // Правоведение. — 2003. — № 2. — С. 14–27.
19. Марчук В. П. До питання про юридичний позитивізм, неопозитивізм і нормативістську теорію права // Науковий вісник Чернівецького університету. Правознавство. — 2000. — Вип. 75. — С. 19–22.
20. Брезгулевская Н. В. Обсуждение концепции реалистического позитивизма. Круглый стол «Проблемы правопонимания» // Правоведение. — 2005. — № 1. — С. 13–20.
21. Козюк М. Н. Модели правопонимания // Новая правовая мысль. — 2003. — № 2. — С. 2–5.
22. Гегель Г. В. Ф. Энциклопедия философских наук. В 3 т. Т. 1. Наука логики / Георг Вильгельм Фридрих Гегель ; [отв. ред. Е. П. Ситковский]. — М. : Мысль, 1974. — 452 с.
23. Керимов Д. А. Методология права (предмет, функции, проблемы философии права) / Д. А. Керимов. — М. : Аванта+, 2000. — 560 с.
24. Общая теория прав человека / [В. А. Карташкин, Н. С. Колесова, А. М. Ларин и др.] ; под ред. Е. А. Лукашевой. — М. : НОРМА, 1996. — 520 с.
25. Керимов Д. А. Конституция СССР и развитие политико-правовой теории / Д. А. Керимов. — М. : Мысль, 1979. — 244 с.
26. Керимов Д. А. Философские основания политико-правовых исследований / Д. А. Керимов. — М. : Мысль, 1986. — 332 с.
27. Гальперина П. Л. Понятие правовой системы в контексте теории правового аутопойезиса // Правоведение. — 2005. — № 6. — С. 160–179.
28. Небрятенко Г. Г. Методология исследования обычно-правовой системы: познание сущности научных проблем // Философия права. — 2009. — № 4. — С. 99–104.
29. Бобылев А. И. Предмет и методология теории права и государства // Право и политика. — 2000. — № 11. — С. 16–26.